

भारताचे परराष्ट्र धोरण व ब्रिक्स समूह

डॉ. राजेश पी. कांबळे

सहाय्यक प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभागप्रमुख
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालय, ब्रम्हपुरी

प्रस्तावना

ब्रिक्स – BRIC हे नाव ब्राझील, रशिया, भारत, चीन व दक्षिण आफ्रिका या पाच आर्थिक शक्ती मानल्या जाणाऱ्या देशांच्या नावाच्या अध्यक्षवरून तयार झाले आहे. पुढील 50 वर्षात ब्रिक्स देशांची अर्थव्यवस्था जगातील प्रमुख अर्थव्यवस्था राहतील. ब्रिक्स मधील झपाट्याने प्रगती करणाऱ्या विकसनशील देशांनी एकत्र येऊन काम केले तर त्यांच्यात महाशक्ती असणाऱ्या पाश्चिमात्य विकसित देशांना टक्कर किंवा आव्हान देण्याची क्षमता निर्माण होईल. कारण जगातील लोकसंख्येच्या 40 टक्के लोकसंख्या ब्रिक्स देशाची आहे तर जमिनीचे क्षेत्रफळ 30 टक्के व जीडीपी 25 टक्के आहे. 2009 मध्ये ही संघटना उदयास आली. ब्राझील,

रशिया, भारत व चीन त्यांच्या देशाच्या राष्ट्राध्यक्षांची पहिली परिषद रशियातील एकटरीबर्ग येथे होऊन 16 जून 2009 मध्ये ब्रिक्स ची स्थापना करण्यात आली. ब्रिक्स या स्थापनेच्या वेळी दक्षिण आफ्रिका देश सदस्य नव्हता 21 सप्टेंबर 2010 मध्ये भरलेल्या परराष्ट्र मंत्र्यांच्या परिषदेत दक्षिण आफ्रिकेला संघटित समाविष्ट करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. 14 एप्रिल 2011 मध्ये चीन येथे भरलेल्या ब्रिक्स च्या तिसऱ्या परिषदेत दक्षिण आफ्रिकेला आमंत्रित करून सदस्यत्व देण्यात आले त्यामुळे ब्रिक्स संघटनेचे नाव ब्रिक्स; BRICS असे झाले आहे

गृहितक :

ब्रिक्स, ब्रिक्स परिषदेचे विश्लेषण, 12 वे शिखर संमेलन

ब्रिक्स परिषद व संमेलन.

परिषद	दिनांक	देश	प्रतिनिधी	स्थळ
पहिली परिषद	16 जून 2009	रशिया	दिमित्री मेदवेदेव	येकातेरिनबुर्ग
दुसरी परिषद	15 एप्रिल 2010	ब्राझील	लुईझ इनाचियो लुला दा सिल्वा	ब्राझीलिया
तिसरी परिषद	14 एप्रिल 2011	चीन	हु चिंताओ	
चौथी परिषद	29 मार्च 2012	भारत	मनमोहन सिंग	नवी दिल्ली
पाचवी परिषद	26-27 मार्च 2013	दक्षिण आफ्रिका	जेकब झुमा	डर्बन
सहावी परिषद	14-16 जुलै 2014	ब्राझील	दिल्मा रूसेफ	फोर्तालेझा आणि ब्राझीलिया
सातवी परिषद	8 -9 जुलै 2015	रशिया	व्लादिमिर पुतिन	उफा
आठवी परिषद	15-16 ऑक्टोबर 2016	भारत	नरेंद्र मोदी	गोवा
नववी परिषद	3 -5 सप्टेंबर 2017	चीन	शी जिनपिंग	शियामेन

ब्रिक्स चे उद्देश

- इतर विकसनशील देशांना पायाभूत सुविधांच्या विकासासाठी कर्ज देणे
- सदस्य देशांच्या शिक्षण क्षेत्रात सुधारणा व वाढ करून व्यापाराचा विकास करणे
- सदस्य देशांच्या अर्थव्यवस्थेत वृद्धि करून रोजगाराच्या संधी वाढ करणे व दारिद्र्य कमी करणे
- सदस्य देशात शांतता सुरक्षा व सुव्यवस्था निर्माण करणे
- ब्रिक्स देशांना राजकीय व सांस्कृतिक सहकार्य करणे
- पर्यावरण संतुलित राहून सतत टिकाऊ विकास करणे.
- संवाद कमी करण्यासाठी विविध उपाययोजना करणे

ब्रिक्स परिषदेचे विश्लेषण

- 16 जून 2009 लाल रशियामधील येथे ब्राझील, रशिया, भारत, चीन या देशांच्या राष्ट्राध्यक्षांची

पहिली परिषद झाली आणि ब्रिगेड संघटना अस्तित्वात आली.

- 15 एप्रिल 2010 ब्राझील मधील ब्राझिलिया येथे भरलेल्या ब्रिक्स च्या दुसऱ्या परिषदेत दक्षिण आफ्रिका ब्रिक्स मध्ये समाविष्ट करण्याचा निर्णय घेण्यात आला
- 14 एप्रिल 2011 ला चीनमधील नया येथे से नया येथे भरलेल्या ब्रिक्सच्या तिसरे परिषदेत दक्षिण आफ्रिकेला आमंत्रित करून ब्रिक्स सदस्यत्व देण्यात आले तेव्हापासून ब्रिक्स संघटनेचे नाव ब्रिक्स से झाले ब्रिक्स चे सदस्य असणाऱ्या देशांमध्ये अर्थव्यवस्थेच्या विविध क्षेत्रांमधील सहभागाच्या व सहकार्याच्या त्याचा विकास होत आहे आरती संबंध पलीकडे सदस्य देशाची चर्चेमध्ये मिलेनियम डेव्हलपमेंट गॉगल्स आंतरराष्ट्रीय आर्थिक परिस्थिती आंतरराष्ट्रीय दहशतवाद पर्यावरण बदल अन्नसुरक्षा ऊर्जा सुरक्षा इत्यादी विषयावर चर्चा झाली

4. 29 मार्च 2012 ला भारत येथील दिल्ली येथे भरलेल्या चौथा परिषदेत सदस्य देशांच्या मध्यवर्ती बँकांनी आंतरराष्ट्रीय वित्तीय सहकार्याचे उद्देशाने मास्टर एवझाम एटीन एक्झॅक्टींग क्रेडिट इंडेक्स लोकल करेन्सिज आणि ब्रिक्स लेटर ऑफ 12 करारावर सहा केलेले आहेत
5. ब्रिक्स ची पाचवी परिषद 26, 27 मार्च 2013 ला दक्षिण आफ्रिकेतील डर्बन येथे संपन्न झाली यात विकासासाठी भागीदारी एकत्रीकरण आणि औद्योगिकरण या विषयावर चर्चा होऊन निर्णय घेण्यात आले
6. ब्रिक्स ची सहावी परिषद 14 16 जुलै 2014 ला ब्राझील येथील व ब्राझील या येथे पार पडली फिफा फुटबॉल विश्वचषक अंतिम सामना झाल्यानंतर दोन दिवसांनी भरलेल्या या परिषदेला भारताचे पंतप्रधान श्री नरेंद्र मोदी पहिल्यांदाच या परिषदेत उपस्थित नाही या परिषदेत 100 बिलियन डॉलर नवीन विकास बँक ची स्थापना करण्यासाठी ब्रिक्स देशातील राष्ट्राध्यक्षांची अनुमती घेऊन 15 जुलै 2014 ला न्यू डेव्हलपमेंट बँक स्थापन करण्यात आली ब्रिक्स देशांच्या बरोबरच इतर विकसनशील देशांना पायाभूत सुविधांच्या विकासासाठी कर्ज देण्याच्या उद्देशाने या बँकेची स्थापना करण्यात आली
7. ब्रिक्स ची सातवी परिषद 8,9 जुलै 2015 रस यामधील उपाय येथे पार पडली याद आर्थिक विकासाबरोबरच शांतता व सुरक्षा या विषयावर चर्चा करण्यात आली
8. ब्रिक्स ची आठवी परिषद 31 ऑगस्ट 1 सप्टेंबर 2015 ला भारत येथील बुवा येथे पार पडली या परिषदेत पर्यावरण भ्रष्टाचार जागतिक आतंकवाद या विषयावर चर्चा करण्यात आली
9. ब्रिक्स ची नववी परिषद 3 ते 5 सप्टेंबर 2017 ला चीन येथील जिओ मेनी ते पार पडली उज्वल भविष्यासाठी मजबूत भागीदारी या शीर्षकाखाली ही परिषद पार पडली

12 वा ब्रिक्स सम्मेलन आणि भारत

12 वे शिखर संमेलनात भारताचे पंतप्रधान माननीय नरेंद्र मोदी यांनी खालील विषयावर चर्चा केली

1. **पोस्ट covid-19 अर्थव्यवस्था:** पोस्ट covid-19 ब्रिक्स यामध्ये महत्वाची भूमिका बजावू शकतात संपूर्ण जगातील 42 परसेंटेज आबादी किंमत जनसंख्या ब्रिक्स या देशांमध्ये राहतात शेवटी सांगितले पाहिजे की पूर्ण जगातील अर्थव्यवस्थेचा ब्रिक्स से एक इंजिन आहे ब्रिक्स देशांमध्ये जे व्यापार होत असतात ते अतिशय महत्त्वपूर्ण होत असतात आणि या आंतरराष्ट्रीय पातळीवर निर्माण होणाऱ्या समस्या दूर करण्यासाठी ब्रिक्स मदत करत असते

2. आत्मनिर्भर भारत— भारत या देशात द्वारे निर्मित आत्मनिर्भर अभियान ही संकल्पना ब्रिक्स सोबत महत्त्वपूर्ण सहकार्य करत आहे आत्मनिर्भर भारत अभियान अर्थव्यवस्था मध्ये सुधार करण्याच्या दृष्टीने आणि covid-19 या रोगामुळे निर्माण झालेल्या अर्थव्यवस्था यांचा निराकरण करण्याच्या दृष्टीने आत्मनिर्भर अभियान अतिशय महत्त्वपूर्ण संकल्पना ब्रिक्स देशासोबत covid-19 वैक्सीन भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी द्वारा covid.19 या वैक्सीन चे उत्पादनासाठी मेडिसिन उत्पादनासाठी ब्राझील देशातील ग्रीस देशातील सदस्य देशांनी सहयोग करायला पाहिजे अशी महत्वाची भूमिका मांडली भारत निरीक्षणासाठी रशिया सोबत चर्चा करत आहे आणि लवकरच उत्तर प्रदेश मध्ये सुरु होईल अशी उमेद ठेवली जात नाही आणि म्हणून covid-19 ज्या व्यक्तींचे उत्पादनाच्यादृष्टीने आधीचे महत्वाची भूमिका ब्रिक्स समूह पार पडत आहे
3. **ब्रिक्स आतंकवाद विरोधी रणनीती—** शिखर संमेलनाच्या दृष्टीने 12 शिखर संमेलनामध्ये ब्रिक्स आतंकवाद विरोधी रणनीती हस्ताक्षरासाठी ब्रिक्स मा समोर ठेवण्यात आली ब्रिक्स मुकेशच्या उच्चस्तरीय समिती प्रतिनिधी द्वारा धी ह्या या ग्रीक सातवा निरोगी रणनीती समीक्षा केले जाईल आणि धन्यवाद निरोगी कार्य समूह बोला जाईन दृष्टिकोण आतंकवाद विरोधी रणनीती या मसुदा आंतरराष्ट्रीय कानोसा अनुपालन दत्ता भारता बीड समाधी सुरक्षितता हा दृष्टिकोन डोळ्यासमोर ठेवण्यात आला

निष्कर्ष:

ब्रिक्स समूह देशांनी चांगली कामगिरी पार पाडली असे म्हणता येईल कारण आतंकवाद हा भारतासारख्या देशाला खूप मोठा धोका आहे. आणि या 12 व्या शिखर संमेलनात ब्रिक्स आतंकवाद विरोधी रणनीती आतंकवाद धोरण आतंकवाद नष्ट करण्यासाठी महत्वाची भूमिका पार पाडेल आणि ब्रिक्स समूह देशातील संबंध चांगले होतील.

संदर्भ सूची

1. भारताचा आर्थिक विकास आणि नियोजन, डॉ. विजय कवीमडण
2. भारतीय अर्थशास्त्र, डॉ. प्रभाकर देशमुख
3. योजना मासिक, ऑगस्ट 2006–2007 आणि जुलै 2010
4. शेतकऱ्यांच्या समस्या शोध आणि बोध, विश्वनाथ बोरसे
5. Kurkshetra, a Journal on Rural Development, Chif editor Rajesh Zha.